

Uusi suomalaisen kirjallisuuden historia.

RAFAEL KOSKIMIES: **Elävä kansalliskirjallisuus.** Suomalaisen hengen vaiheita vv. 1860—1940. I. 475 siv. Otavan kustantama. 1944.

Tuottelias kirjallisuudentutkija ja tunnettu arvostelija, professori Rafael Koskimies on vast'ikään julkaissut ensimmäisen niteen kaksiosaiseksi suunniteltua suomalaisen kirjallisuuden historiaansa, jonka nimi on otsikossamme mainittu. Tämä ensimmäinen osa päättyy vuosisadan vaihteeseen, mutta ulottuu eräiden 1860-luvulla syntyneiden kirjailijoiden osalta tälle vuosisadalle saakka.

Noin 30-sivuisen taustakatsauksen jälkeen kirjoittaja ensimmäisessä luvussa esittää Yrjö Koskisen ja hänen ympäristönsä: Kirjallisen Kuu-kauslehden miehet, Agaton Meurmanin, suomalaisen teatterin synnyn ja K. Bergbomin, edelleen Suonion, sekä toisaalta Yrjö Koskisen ryhmästä syrjässä olleen ja Yrjö Koskisen vastustajanakin esiintyneen Ahlqvist-Oksasen. Samaan lukuun kirjoittaja lopuksi sisällyttää lyhyen esityksen myös Oksasen ja Suonion lähimmistä seuraajista Arvi Jänneksestä ja Paavo Cajanderista, Tuokon ja Jahnssonin draamallisista yrityksistä sekä 1870-luvun »pienoishuumorin» edustajista Kiljanderista, Samuli S:tä ja Vilho Soinista.

Eryitystä tunnustusta ansaitsee se huomio ja myötätunto, jolla kirjailija suhtautuu kansallisuusliikkeemme molempien johtajien, Yrjö Koskisen ja Agaton Meurmanin, kirjalliseen toimintaan julkisen sanan palveluksessa — ainoa tapa, jolla heidän merkitystään kirjallisuudenhistoriasamme voidaankin täysin arvostaa. Hänen myötätuntoinen ja ihaileva suhtautumisensa nimenomaan Yrjö Koskiseen tulee myöhemminkin teoksessa jatkuvasti näkyviin, kun hän esim. Santeri Alkion kohdalla mainitsee sen tunnustuksen, jota tämä kirjailija »Keisaririkos»-nimisessä romaanissaan antaa Yrjö Koskiselle tilattoman väestön maanhankintakäsymyksen ensimmäisenä ajajana maassamme. — Esittäessään psykologisen selityksen siitä tavasta, jolla A. Meurman suhtautui 1880-luvun realisteihin, ennen muita Minna Canthiin, prof. Koskimies tekee sen sattuvan huomautuksen, että Meurman oikeastaan edusti varsinaisemmin realismia kuin nämä kirjailijat, joiden lähtökohtana lähinnä olivat uudet kansainväliset kirjalliset virtaukset. »Kaikesta peritystä ihanteellisuudestaan ja taistelun tietä saavutetusta ankarasta kirkollisesta uskonnollisuudesta huolimatta Meurman oli realistisempi kuin kuuluisat realistit itse — — —. Maanviljelijänä, talonpoikana talonpoikien joukossa, säätyvaltiopäivien pitkäaikaisena jäsenenä, Suomettaren, Finlandin, Morgonbladetin, Kuu-kauslehden erinomaisen tuotteliaana avustajana, missä hänet tavannemekin, Meurman edusti maantuntuista, vankkaa todellisten olojen ja elämän tuntemista. — — Köyhän maan talous ja vaaranalaisen valtiollisen aseman vaatimukset vetivät toiminnan miehiä siinä määrin puoleensa, että heidän keskuudessaan joskus syntyi liiankin käytännöllisluontoista taipumusta yliarvioimaan kaikkea sitä, mikä on käsin kosketeltavissa, ja siten myös aliarvioimaan hengen maailmaa ja sen ilmiöitä.» Näin kirjoittaja mm. sanoo. Ikäänkuin vahvistukseksi tälle huomiolleen hän sitten

myöhemmin vielä panee merkille sen ylivoimaisen tavan, jolla Meurman seuraavan vuosisadan puolella esiintyi maakysymyksen ratkaisua koskevassa väittelyssä Arvid Järnefeltin kanssa, kun tämä Henry Georgelta lainaamiensa teorioiden ja utopiojen pohjalla oli eräässä lentokirjasessaan ryhtynyt asiaa pohtimaan.

Ahlqvist-Oksasesta sekä runoilijana että ihmisenä kirjoittaja piirtää sattuvan kuvan, viitaten mm. hänen luonteensa merkilliseen kulmikkuuteen ja ristiriitaisuuteen, josta hän kuvaavimmaksi piirteeksi mainitsee, että mies, joka vielä v. 1864 runossaan »Porthanin kuvapatsaan paljastettua» julisti samaa fennomaanista »yksi mieli, yksi kieli»-aatettaan kuin »Suomen vallassa», jo seuraavana vuonna julkaisi runon »Valtiollista» joka oli tähdätty Yrjö Koskista, suomalaisuustaistelun johtajaa vastaan. Lisätkäämme, että tämä tapahtui välittömästi sen väittelyn jälkeen, jossa Yrjö Koskinen tarmokkaasti oli torjunut Ruotsin lehdissä olleita halveksivia lausuntoja Suomen kansasta!

Varsinaisista kaunokirjailijoista saavat tässä osassa laajimman käsittelyn Aleksis Kivi, Minna Canth ja Juhani Aho. Kun varsinkin Aleksis Kiven runous jo useiden tutkijain puolelta on joutunut sangen yksityiskohtaisen tutkimuksen ja tulkinnan kohteeksi, esitys saattaa melkoiselta osalta pohjautua näihin esitöihin, mutta tekijän suhtautuminen asioihin on itsenäistä ja hänen kannanottonsa eräisiin toisten tutkijain välisiin kiistakysymyksiin aina varmaa; omasta laajasta maailmankirjallisuuden-tuntemuksestaan hän tuo runsaasti esiin valaisevia vertauskohtia, jotka edistävät asioiden oikeata ymmärtämistä.

Suuremmassa määrässä omaan tulkintaansa ja arviointiinsa on tekijän täytynyt varautua Minna Canthin osalta, jonka tutkijoina etupäässä esiintyneet naiset ovat esittäneet siksi subjektiivisia mielipiteitä, ettei objektiivisuuteen pyrkivän tutkijan ole niitä mahdollista omaksua. Kirjoittaja ei mainitse nimiä, mutta kun hän jo teoksensa alkupuolella huomauttaa siitä yksipuolisesta tavasta, jolla ruotsinmielis-liberalistiselta taholta vielä nykyäänkin suhtaudutaan Meurmaniin, hän hyvinkin saattaisi mainita Minna Canthin uusimman elämäkerran kirjoittajan, rva Frenckell-Thesleffin, joka monessa suhteessa kylläkin ansiokkaassa teoksessaan suhtautuu kauttaaltaan vihamielisesti fennomaaneihin yleensä ja Meurmaniin erityisesti, leimaten sivistyksen vihollisiksi nämä miehet, joiden päämääränä juuri oli mitä laajimpien piirien saattaminen sivistyksestä osallisiksi. Puhuessaan esim. Minna Canthin »Kovan onnen lapsien» poistamisesta Suomalaisen teatterin ohjelmistosta — jota mekin myöhemmän ajan kannalta ja Koskimieheen yhtyen pidämme tarpeettoman jyrkänä toimenpiteenä — rva Frenckell-Thesleff leimaa naurettavaksi, mahdolltomaksi verukkeeksi sen teatterin johtokunnassa ilmi lausutun pelon, että johtokuntaa tämän näytelmän vuoksi olisi syytetty kumouksellisuudesta. Tosiasiaan kuitenkin on, että juuri näihin kielitaistelun aikoihin ruotsalaisissa lehdissä vähän väliä syytettiin fennomaaneja kumouksellisuudesta, jopa nimenomaan nihilismistä — epäluulon herättämiseksi venäläisissä vallanpitäjissä.

Minna Canthin tuotantoa koskevassa esityksessään prof. Koskimiehellä on hyvä tilaisuus harjoittaa sitä valikoivaa tarkastelua, johon jo hänen

teoksensa nimi viittaa, ja osoittaa, mikä osa kirjailijattaren tuotannosta kuuluu elävän kirjallisuuden piiriin, s.o. jaksaa nykyistä lukijaa kiinnostaa muultakin kannalta kuin oman aikansa aatteiden tulkkina ja historiallisena todistuskappaleena. — Vielä ankarampaa rajankäyntiä tekijä joutuu sittemmin tässä suhteessa käymään realismin ajan lyyrikkojen J. H. Erkon ja Kasimir Leinon tuotannon suhteen.

Erityistä myötätuntoa ja herkkää eläytymistä osoittaa se tapa, jolla prof. Koskimies suhtautuu Juhani Ahoon, esittäen samalla monia psykologista tarkkanäköisyyttä osoittavia huomioita. Ahon teosten viehätysten hän toteaa pääasiallisesti johtuvan siitä persoonallisesta panoksesta, jonka lukija tuntee niihin sisältyvän ja joka väreilee niiden herkässä, elävässä kielenkäytössä.

Suppeampia, mutta varsin kiintoisia kirjailijakuvia tekijä piirtää mm. Teuvo Pakkalasta, Santeri Alkiosta, Kauppi-Heikistä ja Arvid Järnefeltistä. Niissä hänellä jälleen on tilaisuus näyttää kykyään sen seikan arvioimisessa, mikä näiden kirjailijoiden tuotannossa on kestävä, ajatonta Arviointi ei aina käy totuttuja latuja. Näin on esim. Pakkalan »Pienen elämäntarinan», jonka tekijä haluaisi pelastaa onohduksesta, kun hän sensijaan »Elsasta», niin huomattavia ansioita kuin hän sillä tunnustaakin olevan, sanoo, että se vaikuttaa jo hieman haalistuneelta ja harmaalta.

Professori Koskimiehen esitystapa on erittäin vilkasta, jopa vauhdikasta, niin että lukija koko ajan seuraa häntä kiinnostuneena ja loppuun päästyään jää odottamaan toisen osan ilmestymistä. Varsinaiseksi käsi-kirjaksi, jossa asiat käsitellään mahdollisimman järjestelmällisesti, hänen kirjansa tuskin lienee tarkoitettukaan. Sen sijaan se varmaankin sangen laajoissa piireissä tulee lisäämään kiinnostusta kirjallisuuteen ja kirjallisiin kysymyksiin. Tältä kannalta olisi ollut suotavaa, että tekijä olisi välttänyt eräiden liian outojen vieraskielisten ammattitermien käyttöä, jotka varsinaisten asiantuntijoiden piirin ulkopuolella vaikeuttavat hänen esityksensä välitöntä ymmärtämistä. Eräitä huomautuksia suomen kielen käytön suhteen täytynee myös tehdä, varsinkin tämän aikakauskirjan päämääriin katsoen. Kenties kiireestä tai hajamielisyydestä selittyvät seuraavanlaiset objektitapaukset, jotka allekirjoittanut on lukiessaan pannut merkille; »ellei — — — Kalevalan Kullervo-taru sinänsä jo antaisi tekijälle yhden traagillisen pääaineen avaimen» (s. 140) ja: »Runossa lausutaan julki se vakaumus, ettei Jumala suinkaan valitse ja pelasta ihmisistä vain 'teuras-härkien uhraajat', mielistelijät ja lahjojat» (s. 252). Molemmissa näissä tapauksissa pitäisi objektin tietenkin olla partitiivissa, koska lauseet ovat muodollisesti kieltäviä. Samoin on laita seuraavankin lauseen, joka asiallisesti on kieltävä, vaikka muodollisesti myöntävä: »Isänmaallisen näkijän-silmänsä Erkko tuskin milloinkaan on osoittanut paremmin kuin — — —» (s. 258). Lauseesta: »hän näyttää ajatelleen etupäässä eräänlaisten etnografisten kuvailujen tekemistä silmämääränään» (s. 358) pitäisi viimeinen sana tarpeettomana pyyhkiä tai muuttaa sana »ajatelleen» sanaksi »pitäneen».

K. N.